

MALI OGLED O TREĆEM ILI: TKO GOVORI U PJESMAMA ALFREDA KOLLERITSCHA?*

Peter Handke

*On je daljina,
prema kojoj stupa,
vrijeme, uigrano,
prigoda, isključeno
treće, koje
odvodi lutalicu sa sobom*

(iz pjesme Arnolda Schönberga, *op. 37 / Pjesma prirode*)

Isključeno treće koje odvodi lutalicu sa sobom: isključeno treće je način govorenja pjesme Alfreda Kolleritscha i lutalica je čitatelj. Prije nego što je taj način naposljetku svratio pozornost na sebe, lutalicu su uvjeravali (*eingeredet*) mnogovrsni glasovi, izvanjski i unutrašnji, prava zbrka glasova oduzela mu je veselje prema lutanju, zamaglila mu lutalačke oči, začepila mu lutalačke uši: izvana krupno štampani naslovni redci novina i krupno štampani naslovni redci šlagera, mnijenja, sudovi, alternative, reklame, na-

* Peter Handke, "Wer spricht in den Gedichten von Alfred Kolleritsch? Oder: Kleiner Versuch über den Dritten", u: Alfred Kolleritsch, *Gedichte. Ausgewählt und mit einem Vorwort versehen* von Peter Handke, Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1988, str. 5-10

jave vremena, falsificirane narodne pjesme, u unutrašnjosti sve to obavezno ponovljeno i ujedno ometano metežom glasova divljenja samome sebi, prosuđivanja samoga sebe, uzdizanja samoga sebe, osuđivanja samoga sebe. Tih je glasova, glasova koji su snažno pritiskali lutalicu i, premda se trsila kretati pravo, ostavljali su je da tumara u krugu, bilo nebrojeno – ali od trenutka kada se oglasio onaj glas, glas pjesme, on nije bio čujan ni izvana ni iznutra, nego upravo s treće strane, "isključen" ili neovisan o beskonačnom naklapanju, taj se glas pri neredu naklapanja pojavio u slici uređujućeg broja, rednog broja, i to nekog određenog: iza stotina, iza tisuća, iza bezbroj ispreturanih govornika dolazio je iz posve drugog smjera pojedinačni, određeni, mene, izložena metežu, određujući treći, unaprijed me pretvarao u lutalicu/čitatelja i "odvodio me sa sobom".

BROJEVI, u savezu

sa slikama kobi

i protu-kobi

tako ih je odredio u nekom ranijem čitateljskom vremenu jedan drugi "treći", Paul Celan.

No što taj treći određuje ili uređuje lutalici? I kako se moglo dogoditi da određuje? I "postoji li zvuk u tom znamenju" (Kolleritsch)? I čujem li ja, čitatelj, sa strane trećega uopće nešto takvo kao što je glas?

Ono što treći, time što je tu, na način pjesme, i time što ja, čitatelj, dopuštam da stupi, doseže kod mene jest ponajprije to da zamuknu, da polegnu svi ti unutrašnji i izvanjski glasovi: Treći me priprema na muk – konačno, konačno mogu zamuknuti – i od vijesti i od krupno štampanih naslovnih redaka novina on me zapravo ne odvraća, nego ih mogu sam preskočiti: bez mojega naprezanja, nego samo mojom pozornošću zbio se postranični skok u prostranstvo koje se otvorilo kad mi je tamo netko, pojedinac, iznenada, kao iznenađenje, dao čuti nešto što nije ništa značilo. Sad je tu prostor za treće, za pjesmu, i taj prostor seže od mojeg najunutarnijeg uha do njegova drugog ograničenja: ono nije moguće imenovati, samo se može opisati riječju "daljina". I tako recimo dopušta to daleko treće sebi i meni čuti:

*Tamo proširen: kao tijelo.
 Prostor treba granicu,
 u njemu besjedi svaki svijet
 i igra i daje poigru
 (bogovima i strojevima).*

S takvim se redcima ono treće nije začelo samo za čitatelja, nego i za samog pisca: drukčije nego znani lirski ja ili možda konkretni pjesnik Alfred Kolleritsch u svojim pjesmama nikada ne nastupa kao autor – doista "samo" pisac: taj je govorio nakon trećeg i riječi ponovio, isto tako kao sada čitatelj.

Da, taj treći ili čak ono treće određuje, uređuje, daje se čuti iz mnijenja, značenja i jasnoće odterećene daljine: to njegovo osobno područje jest njegova glavna karakterističnost i njegov prvi učinak; njegovi nizovi riječi prispjevaju iz takve daljine da izgledaju, premda čitatelj ima slova tik pred očima, kao odaslani.

*Van iz htijenja. Dublje
 prema nekoj drugoj granici, polet,
 koji je nađe, začetak je.*

No njegov drugi učinak, koji nadomješta bilo kakav smisao ili, recimo, samo ritam koji me privuče, njegova je *intonacija*, intonacija koja još naglašava dojam daljine. A intonacija je pjesme takva da već na početku govori odlučnu riječ: sada, nakon sveg naklapanja, na redu sam ja, ono treće, pjesma. Odlučne, autoritarne riječi pjesme dakako ne nalažu, ne zapovijedaju, ne optužuju, ne objašnjuju, ništa ne raskrivaju – ne znaju ništa više nego ja ili ti, ostaju, kolikogod njihova intonacija bila jasna i čvrsta, nerazumljive, neobjašnjive, neodgonetljive, da, čak se nikada ne zaokružuju u znanu *sliku* ili barem jednom *igrom riječi* krijumčare blizinu i razumijevanje, odlučno ostaju u tami, gdje je njihovo kraljevstvo; razumjeti pak iz njih nije moguće njihov smisao, nego njihovu ozbiljnost koju zadržavaju od prve do zadnje rečenice: njihov najveći, ovjenčavajući učinak – autoritet bez autora, najslabiji autoritet, koji se umiješa i djeluje samo kad sam ja čitatelj za nj spreman i kad ga želim.

*U sobi je sunce,
biljka ostaje,
ruka ište povijest druge.
Vrijeme nas vodi tamo.
Njegov jedini zahtjev.*

Kao dokaz za to navedimo rečenicu jednog drugog trećeg, Renéa Chara, približno ovako:

Doći će vrijeme kad će nas izbaviti samo još jezik koji ne razumijemo.

Naposljedku paradoks trećeg: daje se doduše čuti, iz daljine, s posebnom intonacijom, kao

*druga, nesretna blizina,
koja je dala svijetu krila*

no istodobno je bez zvuka, da, bez glasa. Čitajući pjesmu, zamjećujem treće "s onu stranu": s onu stranu zvučnog i zvonkog, kao skandiran muk, usporedan šumoru drveća, upravo kao *prirodnu pjesmu* ("ostatak pjesme" (Liedrest) kod Paula Celana) – ne "pjesmu prirode", nego pjesmu čovjeka usporednu prirodi, "realizirajući je" tako, u tome smislu, kao što je za Cézanna slikanje bilo realiziranje usporedno prirodi.

Tako barem ja čitam pjesme Alfreda Kolleritscha, odnosno tako mi, s predstavom trećeg s onu stranu nas obojice, čitanje uspijeva. Ono pritom ne može biti ni prelet ni samoopijenost, da, niti uobičajeno poetsko sjećanje (osim ako bi moment muka, što mi ga šalje tekst, označio kao "odaziv"). Istodobno se pak u tu svrhu od mene ni ne zahtijeva vlastito sricanje, razglabanje ili učenje, koje me zatupljuje, ograničuje, omalovažava: "jednostavno tako" da osluhnem i zauzmem se, kroz ono treće, kroz pjesmu, oduševljeno doživim svoje znanje.

*Užitak za oči... stavlja svijet ispred vrata, zasuni se razdiru,
osupnuti u žudnji koja ište drugo.*

Naš je zajednički treći doduše na Kolleritschev način nešto posebno, no nipošto nešto jedino ili jedinstveno: u mnogim nas je slikama već susreo i dao se čuti – kao Orfej koji je svojim pjevanjem očarao čak divlje životinje, odnosno priveo ih do pozorna slušanja; kao Danijel u lavljjoj jami; kao mladići u ognjištu; kao "onaj" kojeg nije moguće zamijetiti u gromu i vihoru, nego tek... ; kao Heraklitov fragment; kao "krotki zakon" kako ga je doživio i zapisao (pisac) Adalbert Stifter; kao poziv mujezina; kao luđak koji u rešetkastom krevetu do beskonačnosti mrmlja psalme jadanja; kao čovjek koji u snovima ujedno govori nerazumljivo i oduševljeno; kao djeca koja iznenada započinju govoriti jezikom; kao gotovo tihi pjevač "Cottonfield Bluesa".

Je li potom moguće reći što je suština onog trećeg? Ne (jer za sebe je suština već suština, svoja suština: "pjesnička suština" – u smislu "suštine sinje modre špilje" ili "suštine žute dubine" – suština pjesme). No moguće ju je opisati ili apostrofirati, recimo kao u Platonovom dijalogu *Kritija*, tekstu o Atlantidi, poput "boga koji je doista nastao već odavna, no u govoru, tome nasuprot, tek sada..." ili ju je moguće jednostavno čuti iz same pjesme: kako iz

*Kad mišljenje, konačno,
siđe dolje po duhovskim stazama...*

(Paul Celan)

tako i iz
*Ne možemo ušutkati,
tko smo*

(Alfred Kolleritsch)

Odabrao i s njemačkog preveo Mario Kopic